

Adalékok a nyíregyházi református gyülekezet 19. századi történetéhez

(Egy mintavételező kutatás eredményei)

A 18. század közepére Nyíregyháza vegyes felekezetű lakosainak többsége elköltözött, mert a gyakran változó birtokosok által kirótt terhek és a hadiszolgáltatások miatt megélhetésük bizonytalanná vált. Amikor 1748-ban a település felét a nagykárolyi gróf Károlyi család az Ecsedi uradalom részeként megvásárolta, az új földesúr birtokostársával, Palocsayné Petheő Rozáliával megegyezve új lakosokat hívott Nyíregyházára. Mindketten katolikus magyarokat láttak volna szívesen, hiszen a Palocsay család a 17. század közepén váltott vallást, evangélikusból lett római katolikus, a Károlyiak pedig, akik még a 16. század közepén több református zsinatot is egybehívtak, szintén visszatértek régi katolikus hitükre. Mivel katolikus szabad menetelű jobbágyokat nem találtak, ezért hozzájárultak a Felvidékről néhány évtizede Békés megyébe átköltözött evangélikus tótok bejövételéhez.

Az 1754-es betelepítést megelőző összeírás szerint a régi lakosok között 11 családfő volt római katolikus, 35 az oroszként említett görögkatolikus, 50 református. Az új lakosok letelepedése után a telepítési kedvezmények miatt gazdasági hátrányba került régiek közül többen elhagyták a települést, így a reformátusok száma is csökkent. A szervezett betelepítés, majd a folyamatos spontán bevándorlás következtében rövid idő alatt döntő többségbe került a többezres evangélikus közösség, amely II. József türelmi rendeletének köszönhetően kapott vallásszabadságot, ekkor építették fel templomukat is.

A nyíregyházi református gyülekezet élete

1790-ben a reformátusok „újraéledtek” és Sz. Báthory István lelkész vezetésével megindították a gyűjtést régi templomuk rendbetételére. Az őt követő Domján Pál, aki negyven éven át, 1791–1831 között szolgált lelkészként, újabb lépéseket tett előre: 1802-ben harangot öntetett, 1804-ben pedig fatornyot emeltetett. A szolgálatban őt követő Ferge János nem sok időt tölthetett itt, hiszen 1834-ben elhunyt. Susztek Sámuel nyíregyházi evangélikus tanító ezt írta róla naplójában: „December 4-én négy napig tartott betegsége (bélgyulladás) után a halál által ragadtatott ki az élők közül a nyíregyházi református valláson lévő tiszteletes tudós Ferge János úr, és december 6-án temetődött, sokaktól sírások közben kísértetvén nyugovóhelyére, s hagyván maga után öreg atyját, maga özvegyét 3 magzatjával... December 12-én ugyanazon eklézsiának oskolatanítója is meghalálózván temetődött el, kinek neve volt Gyöngyösy N., és így üresen maradt az eklézsia.”

A lelkész és a tanító megélhetését a gyülekezet biztosította. 1801-ben a prédikátor bére több elemből tevődött össze. A legjelentősebb juttatás a határbeli szálláson kimért kb. 20 köblös parókiális föld volt. Az eklézsia ennek megműveléséhez vetéskor napi 4 ekés segítséget biztosított. Ehhez járt 12 embervágó kaszáló, de ezt magának kellett kaszáltatnia, innen volt szalmája is. Napi élelméhez 11 köből búzát vagy megváltásaként pénzt, munkájáért továbbá 20 forintot rögzített a díjlevele. Tűzifáról is gondoskodtak a számára. Hitbeli szolgálataiért: keresztelésért, temetésért, esketésért néhány forint illette meg. Az Andaházi Szilágyi Mihály által tett alapítványból a prédikátor járandóságához még 50 forintot kapott. A lelkész jövedelmét a gyülekezet tagjai adták össze. A lelkészbért fizetőket vagyoni állapotuk szerint kategorizálták. 1833-ban 52-en voltak az egész bért fizetők, akik egy véka búzát, egy véka gabonát és 8 garast, fára pedig 16 krajcárt adtak. A félbéresek közé az alábbiakat sorolták:

özvegy férfi, akinek se szállása, se járó marhája, se mestersége. A feleséges szolga, mesterlegény, nőtlen legény, akinek háza vagy szőlője volt és megházasodhatott volna, özvegyasszony, aki a férje mesterségét folytatta legénnyel, valamint az a mesterlegény, aki maga kezére dolgozott. Ők negyvenen 13 forint 20 krajcárt fizettek. Az özvegyasszonyok külön csoportot alkottak.

Közülük, aki maga kenyerén volt, 2 napszámmal vagy annak árával tartozott, de ha a kenyérkereső fia is vele lakott, abban az esetben félbéresnek számított. Összesen 14-en voltak, és 20 krajcárjával 4,40 forintot fizettek. A szomszédos Simáról 4-5 cseléd tartozott a gyülekezethez, akik fejenként 20 krajcárt fizettek, valamint 1 véka rozsot adtak. Az ekkorra már 30 köblösre nőtt szállásföld megmunkálásához 4 ekést és 8 kapást kapott segítségül úgy, hogy enni, pálinkával itatni neki kellett. A földet általában felében adta ki, őszi termése így búzából és rozsból 7 véka volt. Egyházi szolgálatát is honorálták, esketésért, halotti prédikációért 1 ezüst forintot, vagy váltóban 2 forintot kapott. Keresztelésért szokás szerint 24 krajcár járt.

A gyülekezet iskolájában a lelkész felügyelete mellett az ún. oskolamester tanította betűvetésre, olvasásra, számolásra, egyházi énekekre a gyermekeket. Hiványa, azaz meghívólevele alapján a 19. század elején 10 forintnyi készpénz mellett 5 és fél köböl búzát és rozsot kapott. Az egy köblös szállásföld megművelését az eklézsia vetéskor 2 ekéssel segítette. Kaszálója 10 embervágónyi volt. A tanításért 10 forint járt neki, az egyházi szolgálat segítségével is kapott 7 forintot. Ha szorgalmasnak bizonyult, akkor a Szilágyi-alapítványból neki is jutott 20 forint.

1846-ban a város elöljárósága szeretett volna javítani az oktatás színvonalán. Úgy látták, hogy ehhez a tanítók hanyagsága, alkalmatlansága és a szülők nemtörődömsége miatt határozottabb intézkedéseket kell tenni. A változtatást sürgette az alább rögzített rövid feljegyzés is: „az oskolatanítók botránys magva viselésök miatt más vallásfelekezetűek előtt is szemrehányásokat és orczapírulásokat kellett kiállanunk”. Mindezek elkerülésére a lelkész szorosabb ellenőrzését ajánlották. A tanítóval szemben nemcsak elvárásaik voltak, hanem arra is törekedtek, hogy segítsék a munkáját. Összeírták a 6-12 év közöttieket, illetve határozatban mondták ki, hogy a szülők szoríttassanak gyermekeik iskolába járatására, az ellenszegülőket pedig fenyítsék meg. A körlátogató lelkészek pedig, akik 1848 februárjában az eklézsia ügyei mellett megvizsgálták az iskolát is, jelentésükben azt ajánlották, hogy a kint lévő tőkepénzről kérjenek kötelezvényt, válasszanak iskolai igazgató választmányt és közkölségen legyen az iskoláztatás. Feljegyezték azt a gyakorlatot is, miszerint „divatban lévén a más felekezetbeli oktatók elibe való járása is az oskolázandó gyermekeknek”. Ekkor is megoldandó problémaként jelentkezett a tanító jövedelmezését megalapozó tanítóbér beszédése, amelyet, ha rákényszerültek, akkor a városi elöljárók segítségével akár törvényes úton is behajtottak.

Azok a tanítók, akikről feljegyzés maradt fenn a 19. század közepétől, nem töltöttek hosszú időt Nyíregyházán. László András, aki 1835–1840 között tanított itt, Dögébe ment tovább, az őt követő Nagy János pedig két év múlva költözött el Bujra. Fodor János, aki Ongáról jött, egy évet maradt, majd Vencsellőn folytatta az oktatást. Funyi Dániel Szakolyt hagyta ott 1843-ban a nyíregyházi eklézsiaért, de három év múlva továbbment Sényőre. Nemes Horváth Gábor Nyírbátorból jött 1846 nyarán, azonban hamar visszatért Nyírbátorba, hogy ottani jegyesével egybekeljen. Miután 3 hétig sem adott hírt magáról, a szülők kérték, hogy nevezzenek ki helyette ideiglenes tanítót. Így került Nyíregyházára Lovas Károly, aki a tengerigoré használata miatt állandó konfliktusban volt a lelkésszel. 1850-ben „sertésekkel nyereszkedés miatt

hivatali helyét sokszor hetekre elhagyta, a sertések az udvart feltúrják, a gyerekeket nem kellő tevékenységre kényszeríti, ezzel elidegeníti a szülőket – ezzel kárt okoz, ráadásul nejevel szitkokat szórt a lelkészre – a tanítót a kupeckedéstől eltiltják és nem hagyhatja el hosszabb időre a várost se engedelem nélkül” – állt az ellene tett panaszban. 1854-ben helyére Varga Antalt hívták.

A református eklézsia működésébe, az egyházi és világi tisztségviselők hierarchiájába, hatáskörébe, az egyházi gazdálkodásba enged bepillantást az a 19. századi presbiteri jegyzőkönyv, amely ma is a gyülekezet tulajdonában van. 1836-ban Kovács János prédikátor nyitotta meg a január 10-én tartott ülést. A bejegyzések szerint havonta akár több alkalommal is tartottak gyűlést, ezeken döntöttek az egyházi ingatlanokról, a parókia udvarának bővítéséről, a toronygomb javításáról, az épületek náddal fedetéséről, illetve fogadták a kegyes adományokat. Közülük kiemelkedik Montai István fiatal gazda ajándéka, aki az úrasztalára aranyozott poharat csináltatott 45 váltóforintért. Felajánlásáért jegyzőkönyvileg dicsérték meg, mondván, hogy akkor tette nagylelkű adományát, amikor: „külső javakkal bírók egy fillérékét is Isten dicsőségére nehezen és sokszori zörgetések után is dérral dúrral adnak ki”. Hálából nekiadták a régi papírvékonyaságú poharat, amit az ötvös, mint ezüstöt, 15 váltóforintért vett be. Az úrasztalára a terítőt is ajándékba kapták 1844-ben Májerszky Dániel feleségétől. Az egyik legjelentősebb adomány, a debreceni Andaházi Szilágyi Mihály által tett alapítvány az evangélikusok mellett a református gyülekezetet is segítette. Az alapítvány létrejöttében és működtetésében valláskülönbség nélkül szorgoskodtak a város vezetői.

1837-ben realizálódott az előző évben felvetődött terv, miszerint új paplakot kell építeni, mert az egyszobás kis házban a prédikátor „háza népével” csak nyomorog. „Ezt kívánja az illendőség, vallásunk betse, dicsőssége, és ekléziánk fénye” – indokolták a döntést. A ház felépítéséhez kérték a város lakosainak segítségét is. Valláskülönbség nélkül számítottak az adományokra. A gyűjtéshez megnyitott a prédikátor egy könyvet, amivel járhattak a curatorok házról házra. Az új épületet, amelyhez a város 500 forintot ajánlott fel, istállóépítésre pedig Andaházi 250 váltóforintot ajándékozott, a rektor háza helyére tervezték. Építője presbiterük, Montai István ács volt. Az építkezésben kirendelés alapján vettek részt a gyülekezet tagjai.

Az ingatlanok karbantartása, építése sok pénzbe került, ezért különösen odafigyeltek az egyházadó beszédére, ami néha reménytelen feladatnak tűnt. 1840-ben a szervezés megkönnyítésére tíz körzetet alakítottak ki. Minden körzetnek külön könyvet nyitottak, ide írták a befizetéseket, amiről nyugtát is adtak. A pénzt a curator kezelte, hasonlóan az egyéb pénzbeli adományokhoz. Az adományozók száma és a befolyt összeg változó volt, 1843-ban pl. 14 fő két és fél krajcártól 30 krajcárig terjedő összeget adott ajándékba az eklézsia szükségleteire. A magánadakozókon kívül leginkább a céhekre számíthattak. A csizmadia és a kerékgyártó céhtől ez évben pl. 6 és 2,3 váltóforintot kaptak.

A befizetés az átszervezést követően sem lett eredményesebb. 1846-ban úgy döntöttek, hogy a hosszabb ideje tartozásukat nem rendező egyháztagoknak a javait a város segítségével lefoglalják és a templom előtt kihirdetik. Amennyiben ezt követően nem váltják ki a lefoglaltakat, azaz nem fizetik ki a tartozásukat, akkor azon év május 27-én a parókia udvarán elárverezik.

Az adószedés mellett folyamatosan gyűjtöttek könyöradományt is. A különböző országos, megyei és városi felhívásokra történő kis adományok mellett néha előfordultak nagyobb összegűek is. Ilyennek számított 1841-ben a debreceni főiskolára való adománygyűjtés,

amelyre az előkelőknél és a más vallású papoknál a lelkész, máshol Barta László és Erdélyi Mihály „kéregetett”.

1845 az egyházi ingatlanok megújításának az éve lett: a templomot újrafedették, kivakolták, az iskolát kibővítették, új asztalokat, székeket csináltattak, megjavították a beszakadt kutat, valamint a parókiához tartozó omladozó épületeket. Az épületfelújításokba az eklézsia beforgatta az ún. Gáspár-féle szőlő eladásából kapott adományösszeget, de a más vallású lakosok is sokat segítettek, főként az evangélikusok, valamint a csizmadia, asztalos, szücs, kalapos, suszter, varga, gubás és a kovács céh. A város akként járult hozzá az adakozáshoz, hogy kedvezményesen adta a cserepet.

Az 1850-es évek politikai változása rányomta a bélyegét az egyházi életre is. A jegyzőkönyvi bejegyzések megritkultak, 1851–1853 között megszűntek. Az egyház mozgásteret beszűkült, a világi előjáróválasztás sem a teljes gyülekezet, hanem a presbitérium feladata lett. 1854-ben az új tanítót már csak levélben hívták meg, személyes küldöttség nem ment látogatására. Írásban kérték fel a gyülekezeti tagokat is a presbiteri tisztség viselésére. Jegyzőkönyvbe rögzítetten számoltak el a bevételekkel, de szervezheték a hívek egyházi földeken és ingatlanoknál végzett munkáját. Egy július 30-i bejegyzés szerint az egyházmegyei jegyzőtől érkezett körlevélnek megfelelően „I. Ferenc József királyunk iránti rendületlen jobbágyi hódolatunk legtiszteletteljesb nyilvánítása mellett” csatlakoztak az államkölcshöz.

1855-ben a presbiteri üléseket újra rendszeresebben tartották, igaz, hogy vasárnap délutánra tették át, mert Enyingi Lajos egyházjegyzőnek városi jegyzőként sok dolga volt, vasárnap délelőtt még hirdetményeket is olvasott fel. Az egyház ebben az évben már a pázsiti gyepföldekből is kapott, a hívek által ajándékozott vagy hagyományozott készpénzt pedig rövid lejáratú hitelként néhány évre a szokásos 5-6% kamatra kölcsönözte. A kölcsönügyletek megélénkülését eredményezte, hogy egyre többen végrendelkeztek úgy, hogy nagyobb összegű készpénzt hagynak a református egyháznak: testamentumban foglalt rendelkezés szerint ns. Kotzog János utódaitól 100 forintot, Pogány Klárétól 500 forintot, Filep Istvánétól 100 forintot, Gotlieb Balázsétól pedig 50 forintot kaptak.

A 19. század eleji református gyülekezet tagjai közül néhányan olyan közmegebecsülésnek örvendtek, hogy megtisztelő feladatokat kaptak a városvezetésben. Az 1837-es privilégiált mezővárosi cím elnyerését követő választáson a belső tanács tagja lett Enyinghy Dániel jegyző és Domján Sámuel ügyvéd, míg Török István és Péter külső tanácsstagok voltak. Inczedy György ügyvédként aktív részt vállalt a Károlyiakkal kötött 1824. évi örökváltság előkészítésében, majd a teljes megváltkozás realizálásában, a nemesi vármegyétől független városi irányítás elérésében. Nagy elismertséget feltételez, hogy az ügy érdekében Bécsben az udvarban is gyakran megfordult. 1837-ben polgármesternek is megválasztották. Hivatali ideje alatt megerősítette a város tűz- és közbiztonságát, elkezdődött a belváros rendezése, megtörtént a volt földesúri földek haszonbérbe adása. A három év múlva tartott tisztújításon már nem vállalt hivatalt, 1847-ben azonban elfogadta a táblabíróságot. 1854. október 14-én hunyt el, a nyíregyházi temetőben helyezték örök nyugalomra családtagjaival együtt.

A nyíregyházi református gyülekezet az anyakönyvek tükrében

A gyülekezeti tagok vagyoni állapotáról a városi összeírások, családi viszonyairól az anyakönyvek foglalnak magukban nélkülözhetetlen információkat. A születési, házassági és

halotti matrikulák egyedi, hiteles, más iratokban fel nem lelhető adatokat tartalmaznak. Elemzésükkel következtethetünk a demográfiai sajátosságokra, statisztikai rátákra, a családgyarapodás jellemzőire, a más vallásúakkal való házasságra, a házassági migrációra, házassági, komasági szokásokra, a divatozó névadásra, a betegségekre, halálokokra.

Bár a néhány száz fős gyülekezet nagysága meg se közelítette a többeszes evangélikusokét, a rájuk vonatkozó teljes anyakönyvi sor vizsgálatának összegzése még így is egy kötetre menő megállapítást tartalmazhatna. A figyelemfelkeltés érdekében most egy rövid időszak, a 19. század közepének sorsfordító éveinek adatait elemezzük. Megállapításainkat az 1845–1852 közötti évek adatai alapján tettük.

A házassági anyakönyv a felnőtt népesség azon rétegéről is rögzít információkat, amely részben a bekerültek kategóriájába sorolható, hiszen a házassági migráció fontos forrása volt a gyülekezet gyarapodásának. Az ifjú házások neve – ha gyerekük született – akkor újra és újra felbukkant a születési anyakönyvekben, és ha temetniük kellett, akkor a halottiban is. A gyermektelenek és az idősebbek, ha maradtak, akkor a halotti anyakönyvbe kerültek, amikor elhunytak. Az anyakönyvek összevetése alapján vizsgálható a családi viszonyok alakulása, a helyben lakás, a helyi társadalom kapcsolati hálója.

1845-ben 9 pár kötött házasságot. Az esküvőt, mint ahogy a mezőgazdaságból élő települések esetében máshol is, a farsangi időszakban, januárban és februárban, illetve az őszi munkák után októberben és novemberben tartották. A vőlegények között két ácslegény (egyikük Tiszalökön született), valamint egy kiszolgált és egy obsitos katona volt.

1846-ban 10 esküvőt tartottak. Ahogy egyre több lett a vőlegények között a mezei nagymunkához nem kötött iparosok száma, úgy húzódt szét az év többi hónapjaira az egybekelés napja. Január és február mellett májusban, júniusban, augusztusban, szeptemberben és novemberben is házasodtak – főként a kézművesek: két gubás, egy-egy takács, csizmadia, ács és virslis. A migrációs kiinduló helyeket tekintve voltak a szomszédos Nagyfaluból, a távolabbi Tarcalról, Göncről, sőt Béláról származók is. A helybeli legények, ha nem nyíregyházi lányt választottak, akkor is általában a környékről hoztak menyasszonyt: Kemecséről, Kótajból, Újfehértóról, Eszlárról. A házasfelek között a reformátusok és evangélikusok mellett akadt néhány római és görögkatolikus is. Bodnár Sámuel református csizmadiát a nyíregyházi evangélikus Benke Zsuzsannával bár a görögkatolikus lelkész adta össze, házasságukat a református anyakönyvben rögzítették. Özvegy Montai István Eszláron született ács és az Újfehértóról származó nemes Szegedi Mária megesketéséhez Kállay Menyhért első alispán adott diszpenzációt, azaz felmentést a háromszori kihirdetés alól. Hasonló engedéllyel házasodott Bartha János és a kótaji születésű Tóth Erzsébet is.

1847-ben tovább nőtt a házasságkötések száma. 13 pár mondta ki a boldogító igent. Január és május között minden hónapban volt esküvő, majd novemberben és decemberben is tartottak 2-2 lakodalmat. A vőlegények közül 1-1 volt simai, debreceni, micskei, kassai, Lacza faluból (Zemplén) való volt. Egy cigány pár, Balogh Péter és menyasszonya Balsárol jött. A gazdákon kívül 3 csizmadia, 2 gubás, 1 timár választott nyíregyházi lányt feleségül, vagy hozott a városba feleséget a közelebbi, távolabbi helyekről: Turáról, Keresztúrról, Pálcáról és Újhelyből. Míg a férfiak közül csupán 1 volt római katolikus és 1 görögkatolikus, addig a nők között 5 evangélikus és 1 római katolikus vallást követőt is bejegyeztek.

A forradalom évében tizenegyen kötöttek házasságot. Az év második esküvőjén, március 12-én egybekelő párnak, a város első polgármesterének választott Inczedy Györgynek és Fülep Évának nem ez volt az első házassága. Nagyváradi Inczedy György 1783. augusztus 20-án született Bujon. Tanúnak Török Pétert, ns. Török Ferencet és ns. Posony Jánost, a vármegye orvosát hívták. Júliusban Nyíregyházán vette feleségül nemes Czirják Sámuel nyírbátori születésű mérnök a Madán született nemes Hunyady Zsófiát. Tanúik Újlaki Bertalan és Horváth József voltak. A 3. tanúnak Kovács János lelkészt kérték, így az ő engedélyével és diszpenzációja mellett Szendi László nagykállói lelkész adta össze őket. Szeptember 13-án ns. pazonyi Elek András vezette oltárhoz a sárospataki születésű Szabó Máriát. Tanúik Sulyán János, Sulyán Ádám, Vitéz Károly voltak. Diszpenzációt Péchy László első alispántól kaptak. Ebben az évben házasodott még két kézműves (gubás, kalapos), egy szolga, egy önkéntes, valamint egy obsitos katona is.

1849 az egyik kiemelkedő éve a vizsgált időszaknak, amikor is 23 esküvőt tartottak. A legnépszerűbb lakodalmas nap a kedd volt (11 pár esküvőjét tartották e napon), ezt követte 4-4 esküvővel a hétfő és a csütörtök, szerdán két, pénteken és vasárnap 1-1 esküvőt jegyeztek be az anyakönyvbe. A néhány evangélikus házasság mellett 1 görögkatolikus és 1 római katolikus is akadt.

A vőlegények között nemcsak első házasságúak, cselédek, katonák és kézművesek (gubások, lakatos, tímárlegény, suszter, virslis) voltak, hanem kilencen özvegyként nősültek újra. A cigányok közül a nyírbátori születésű özvegy Folika József zenész vett új feleséget, az orosi Ruha Máriát. A gyülekezet tagjai közül a házasságra lépők szintén a környékről származtak (Királytelek, Sima, Gégény, Kemece, Kótaj, Újfehértó, Paszab, Hajdúböszörmény). Az abaúji Szántóról, ahonnan szép számmal érkeztek evangélikusok is, jött Kis Dániel, aki itt vette feleségül Klimánt János lányát, Máriát.

1850-ben is sokan házasodtak: 21 párt jegyeztek be az anyakönyvbe. A vőlegények között ebben az évben az átlagosnál több volt a katolikus (7 fő) és akadt néhány evangélikus is (4 fő). A házassági migrációban most is a megyebeliek jártak az élen (Ajak, Kemece, Petneháza, Újfehértó, Sima), de volt Sárospatakról, Imoláról (Gömör), Szentpéterről (Borsod) és Nagykovácsról (Pest) származott is. Többségük kézműves legény vagy mester volt: szűcs, gubás, csizmadia, kalapos, szabó. A nyíregyháziak között is akadt kerékgyártó, csizmadialegény, kovácsmester és egyre több lett a szolga és a polgár. Az év utolsó házasságát december 31-én özvegy Nagy Pál polgár kötötte Hajzel Erzsébettel, Darvay Márton özvegyével. Tanúik tekintélyes polgárok voltak: Bodnár Antal és Májerszki Dániel. Ekkor már nem az alispán, hanem Bay Ferenc megyefőnök adta meg számukra a háromszori kihirdetés alól való mentességet. Az önkényuralom ekkor már rányomta a bélyegét nemcsak az országon belüli házassági vándorlás visszaszorulására, hanem a gyülekezés korlátozására is, így a lakodalom mind szűkebb körűvé és csendesebbé vált.

1851-ben 13-an, 1852-ben 10-en vezették oltár elé menyasszonyukat. Köztük Bencsik Károly asztalos volt egyedül nem nyíregyházi, hanem miskolci születésű. Egy lakatos és egy gubáslegény mellett Nagy János özvegy kalmár nősült a helyi gyülekezetből, feleségül véve özvegy Tóth Jánosné Mezei Zsuzsannát, aki szítás mesterséget űző férjét 1849 áprilisában veszítette el. Tüdőgyulladásban halt meg 36 évesen. Özvegy Baksa János, aki áprilisban adta férjhez Bencsik Kálmán asztaloshoz Borbála nevű lányát, maga is újránősült. Miután májusban felesége, Kocsordi Borbála 50 évesen tüdőgyulladásban meghalt, elvette Rácz Borbálát, annak

a Juhász János honvédnek az özvegyét, aki 1849 februárjában 26 évesen halt meg kolerában. Ebben az évben még egy özvegyasszony ment férjhez: Fitkonidesz Dániel árván maradt felesége, Harman Anica kötötte össze az életét ifj. Szabó Józseffel.

1852-ben két kézműves, egy csizmadia és egy gubás volt a vőlegények között. Ebben az évben már néha megadták a házasulók életkorát is. Eszerint legtöbbször a húszas éveikben jártak, a vőlegény rendszerint néhány évvel volt idősebb, mint a menyasszony. Özvegy Mezei János gubás volt csak 32 éves, aki a 10 évvel fiatalabb Fülep Zsuzsannát kérte nőül.

A vőlegények származási helyét tekintve főként szabolcsiak (Buj, Téglás, Vaja, Pazony, Nyírbátor), 1-1 fő született Pálócon (Ung) és Megyaszón (Zemplén). A menyasszonyok szintén megyebeli (Vaja, Mada, Buj, Sima) településeken születtek. Boros János kalapos azonban a felföldi, római katolikus Gorza Máriát vette el, aki itt szolgált. Az önkéntes vőlegény tanúi is önkéntesek voltak.

Az esküvői tanúk között gyakran előfordult Megyesi István gazda neve. 1845. január 14-én Morovecz András és Megyesi Erzsébet, 1846. május 12-én a Göncről származó Szántai János gubás és Megyesi Zsuzsanna hívta e feladatra. 1849. november 20-án Horog Jánossal tanúskodott ifj. Baraksó András és Kovács Zsuzsanna házasságkötésekor, 29-én pedig ifj. Kis János és Morovecz Zsuzsanna esküvőjén. 1850. január 15-én Udvari János kerékgyártó és a berkeszi Bosnyák Zsuzsanna, 1852. január 13-án Macsi Mihály és Morovecz Julianna, november 23-án Megyesi József és Bartha Julianna tanúja. A Macsi családban keresztapaságot is vállalt feleségével, Barta Zsuzsannával Kovács György és Macsi Julianna 1845 és 1852 között született 4 gyermekénél. Nemes Kovács György is keresztapja volt az 1846 és 1849-ben született Megyesi gyerekeknek, valamint az 1851-ben született ikreknek. Horog János és neje, Morovecz Anna András nevű gyermeke 1846. november 25-én született. Keresztapának ők is Megyesi Istvánt hívták. A feleség azonban 1848. november 29-én 38 évesen hidegglélésben elhunyt. 1849. január 30-án Horog feleségül vette Macsi Erzsébetet. 1852. augusztus 25-én született József nevű fiúknak is Megyesi lett a keresztapja, neje pedig a keresztanyja. (A gyermek szeptember 8-án kelevényben elhunyt.)

A református gyülekezet gyermekvállalási korban lévő csoportjának életkorára, foglalkozási megoszlására, nemesi jogállására, valamint a családgyarapodás dinamizmusára a születési anyakönyvek nyújtanak rálátást. Az ebben az idősávban apává lettek között a kézművesek közül a gubások voltak a legtöbbször: Batári Dániel, Batári Márton, Jámbor Sámuel, Nagy József, Ormos János, Ormos Mihály, Soltész József, Szántai János, Vas János. Őket a csizmadiák követték: Bene László, Bodnár Sámuel, Budai József, Csóka György, Kis Dániel, Szarka József, Szécsi György. Az ácsok négyen voltak: Kulcsár Sámuel, Horog János, Mezei János, Kis György. Szabó volt Hécezi József, Török István, Erdődi Sándor, szücs Pásztor Péter, Török Ferenc, Liptai Mihály, kalapos Tóth György, Tóth Sándor, Pere Dániel. Asztalosok Bartha László és Bencsik Károly, kerékgyártók Kulcsár András és Udvari János, lakatosok Ziger Eduárd és Huszti István. Suszter volt Tajnel Mihály, cukrász Bussi János, cserepes Turi János, szitás Tóth János, tímár Deák János. Molnárként kereste kenyerét Buszlai Ferenc, Horog József és Bugyi Mihály. Zenészként tüntették fel gyermekük születésekor az alábbiakat: Mujiska József, Hamza Mihály, Forika József, Matyi György, Fridrik József, Mocsár János.

Az 1845–1852 közötti időszakot vizsgálva megállapíthatjuk, hogy ebbe az időintervallumba általában három gyermek születése fért bele. Az újszülöttek között több volt a fiú (153), mint a lány (112). A névadásban a szülők követték a hagyományokat. Fiúknál a legnépszerűbb a János

(27) és a Mihály (16), őket követte József (14), István (12), András (11), Lajos (9), György (7), Sándor, Pál, László, Dániel és Sámuel (6), Ferenc (4), Gábor (3), Gyula (2).

Lányoknál a Julianna (30) és a Zsuzsanna (21) mellett népszerű volt az Erzsébet (16) és a Mária (14) is. Kevesebben kapták a Rozália (5), Borbála (4), Ilona és Anica (3), Katalin és Albertina (2) neveket.

A szülők komáknak szinte minden gyermekük esetében ugyanazokat hívták. Abban az esetben is, ha az anya elhunyt és özvegye újránősülve az új feleségtől is született gyereke. Voltak a komapárban házaspárok (néha a második feleséggel vagy férjjel), testvérek, de előfordult, hogy a lelkészt vagy lelkésznét, esetleg a tanítóékat kérték meg keresztszülőnek.

Van példa a keresztkomaságra is. Biri Károly és Gócs Rozália 1846 és 1851 között született 3 gyermekének keresztszülei: Deák János és Megyesi Mihályné Megyesi Julianna. Megyesi Mihály és neje 1845–1852 között született négy gyermekének keresztszülei pedig Biri Károly és Gócs Rozália voltak.

Megyesi János juhász családjáról az alábbi bejegyzések találhatóak az anyakönyvben: a vizsgált időszakban felesége, Gyurecsko Anna 1845 augusztusában adott életet János nevű gyermeküknek. 1847-ben született meg Ilona nevű kislányuk, aki 1 hónaposan meghalt. Az egy évvel később született kislány is ezt a nevet kapta. 1849-ben a kis János elhunyt epemirigyben. A megjegyzésbe beírt orvosi vélemény szerint ekkor az anya is meghalt. Az apa újránősült. Második nejétől, Andrásik Zsuzsannától is született egy lánya 1850-ben. Abból, hogy a gyermek szintén az Ilona nevet kapta, arra lehet következtetni, hogy az 1848-ban született kislány is meghalt. 1852-ben már a harmadik feleség, Vaskó Zsuzsanna adott életet egy Anna nevű kislánynak. A bejegyzések azon túl, hogy rávilágítanak a nagyfokú gyermekhalandóságra és példát szolgáltatnak arra a gyakorlatra, hogy a meghalt gyermek nevét adták az újszülöttnak is, egyben óvatosságra intenek. Mindenekelőtt figyelni kell a névazonosságra, hiszen több Megyesi János nevű lakos is élt egyidőben Nyíregyházán. Ebben az esetben némileg megkönnyíti a beazonosítást, hogy juhász volt, és ezt rendszerint feltüntették a bejegyzéseknél – de vajon megtették minden esetben? Egyéb más adatok híján ez nem ellenőrizhető. A Megyesi család halottai közül csak néhány található meg az anyakönyvben, mint ahogy a harmadik házasság sincs rögzítve. Tekintve, hogy juhász volt a családfő és a várostól távol, bérelt legelőkön élt, akár más településen is megtörténhetett az adminisztráció. Az ő esetükben az egyedi családrekonstrukcióhoz tehát szélesíteni kellene a kutatás forrásbázisát.

A gyülekezetben örömnép volt a születés és a házasság és közös fájdalom a gyász. Magas volt a gyermekhalandóság, a leggyakoribb halálokként a csecsemőket fenyegető kelevényt jegyezték fel, ezt a hideglelés és az aszkór követte. 1848 áprilisában és májusában a gyerekek között a himlő, 1849 februárjában és márciusában, valamint júliusban és augusztusban a kolera (epemirigy) tarolt a gyermekek és a felnőttek közt egyaránt. A vízi- és szárazbetegség, valamint a tüdőgyulladás, meghűlés, tüdővész is sok ember életét követelte. A csecsemőknél az idétlenség és a görcsök, az időseknél a végelgyengülés és az aggkor volt leginkább a halál oka. A végtisztességszükségletet jelentő temetések 57%-a énekléssel, 32%-a tanítással, 7%-a búcsúztatással, 3%-a halotti búcsúztatással történt. Két temetést imádsággal tartottak.

Az elhunytak 3%-a 1-5 napos csecsemő, 13%-a fél évet meg nem ért gyermek volt. Az egyéves kort 8% nem élte meg. Az 1-3 év közötti elhunyt gyermekek 13%-ot adtak, a 4-6 éves 7% volt. Az iskolás kort el nem érték a halottaknak majdnem felét (44%) tette ki. A következő korosztálycsoportok: 7-14 (iskolások), 15-22 (nagykorúság előtt lévők), 23-28 (fiatal

fel nőttek), a 30-as, 40-es, 60-as éveikben lévők kb. 7-7 %-ot jelentettek. Kicsit nagyobb százalékban hunytak el az 50-es éveikben járók. A 70-es éveiket már csak a gyülekezet 4%-a érte meg. A vizsgált időszakban a nyolcvanon túliak közül a legidősebb Barta László 87 éves volt. Kocsik Andrásné Kis Erzsébet 84 évesen, míg Denok Lászlóné cigányasszony és Buszlai Mihály 80 évesen hunyt el.

A halál előtt állók közül többen végrendeletet szövegezték szóban vagy a város tanácsának megbízottja előtt írásban. Általában ingatlanaikat, ingóságaikat hagyatékolták – alkalmanként pénzt, szőlőföldet, ingóságot hagyva az eklézsiára is. A testamentum céljaként legtöbb esetben az utódok közötti békeség és az igazságosnak gondolt öröklés biztosítását jelölték meg. Fábrián József cs. k. nyugalmazott kapitány 1846. máj. 23-án írta meg a végrendeletét, amelyben vagyonának nagy részét világtalan fiának, kisebb részét lányának és fiának hagyta azzal a kikötéssel, hogy vak gyermekét csak losonci testvérei gondozhatják, a nyíregyházi atyafiak nem. Több mint hat évet élt még a végrendeletet követően. 75 éves korában 1852. október 2-án hunyt el végelgyengülésben. Két nap múlva temették halotti beszéddel.

*

A nyíregyházi református gyülekezet az újratelepítést követő bevándorlásnak köszönhetően folyamatosan gyarapodott. Tagjai között sok volt a kézműves, akik a város különböző részein éltek, nem alkottak zárt településcsoportot. A város vezetésében a közmegegyezésnek megfelelően meghatározott számú képviselőjükkal vettek részt. Hitüket szabadon gyakorolhatták. Bár a 18–19. századi gyülekezetről, egyházszerkezeti működésükről, közösségi életükről nem maradt fenn sok írott dokumentum, a megőrződött városi és egyházi források segítségével rekonstruálhatóak a gyülekezet legfőbb jellemzői.

Kujbusné Mecsei Éva